



Compositio Apostolica.

Piše dr. Josip Pazman.

1. U najnovije se vrijeme dogodilo, da je vlada u Francuskoj lišila Crkvu katoličku njezinih dobara i posjeda u francuskoj republici, proglašivši vlasništvom države, departemenata, općinâ ne samo crkvene nekretnine samostanâ i drugih redova, ne samo biskupske kurije, župničke stanove, već i iste crkve zajedno sa crkvenim posugjem, crkvenim ruhom, sv. moćima itd. Na veliku sablazan katolikâ i cijeloga naobraženoga svijeta popisivali su državni organi pod sjenom bajoneta po crkvama razne predmete, a na javnoj dražbi prodavali nekretnine, iznajmljivali crkvene zgrade i otugjivali razne predmete. Da je država Crkvi oduzela dobra, to se nije dogodilo samo u Francuskoj već i drugdje, a u samoj Francuskoj to nije po prvi put, ali svakako to stoji, da se gorje nije moglo postupati, nego li je to 1907. bivalo u Francuskoj.

Prigodom javne dražbe crkvenih dobara našlo se je kupaca dosta. U prvom redu bila su to hebrejska braća iz slobodnozidarske lože, koja su kod tako zvanoga rastavnoga zakona kumovali, pa kad je do toga došlo, da se tobožnji zakon provede i dobra rasprodadu, nijesu hotjeli propustiti lijepe zgode da se dočepaju za razmjerno malen novac čitavih posjeda. Jedna te ista klika ljudi, koja je takav tobožnji zakon stvarala, ista ili barem istoga mišljenja obavila je i procjenu dobara pa i samu dražbu. Nego dogagja se, da ovako nezakonito prodana i stečena crkvena dobra dogju što posredno što neposredno iz ruke židovske u ruke katolikâ, bilo nasljedstvom ili kupnjom ili kojim drugim načinom stečenja, te kad se o tom riječ povede u ispovijedaoni, saznadu onda ti držaoci crkvenih dobara, u koliko nisu prije u to upućeni bili, da im je dužnost Crkvi, je-

dinom pravom zakonitom vlasniku njezina dobra povratiti, t. j. restituirati. Jer oteti Crkvi njezina zakonito stečena dobra ne smije nitko na svijetu pa ni državna vlast, kao što ova ne smije toga učiniti ni s privatnim posjedom svojih podanika. Vlast državna je postavljena da štiti posjed svojih podanika, a ne da im ga otima. Naravni bo zakon viši je od države i njezinih pozitivnih zakona, pa njemu se i sama država pokoravati mora. Pa kad po tom zakonu Crkva kao i svaka druga juridička osoba, može posjedovati i sticati dobra, ne može je pozitivni zakon jedne države valjano proglasiti za to nesposobnom. Osim toga Crkva je institucija božanska, kojoj po Božjem pravu pripada sposobnost sticati i posjedovati zemaljska dobra; to joj dakle pravo Bogom samim zajamčeno nije vlasna oduzeti ni država nit itko na ovom svijetu. A budući da se je vlada francuske republike ipak drznula počiniti tu nezakonitost, sve što je učinila, nema valjanosti, jer nema pravnoga naslova ni temelja. Prema tomu faktični posjed crkvenih dobara jest nezakonit, otugjivanje tih dobara ništetno, jer je izvedeno bez privole jedinog zakonitog vlasnika — Crkve.

Tugju dakle stvar, koju posjeduješ bilo to sada *bona* ili *mala fide*, valja da vratiš njenom vlasniku prema onoj: *res clamata ad dominum*. U teoriji je to doduše lako reći: vrati, ali u praksi to nije baš tako lako izvesti. Mnogi, koji su kupili crkvena dobra, restitucijom izgubili bi svoj novac. Nekretnine, upisane već na ime novih vlasnika, ne dozvoljava država upisivati na ime Crkve. Te i mnoge ine poteškoće smetaju u praksi restituciju, a vratiti se mora ili — da se dug oprost. Trećega puta nema. I za to u takovim slučajevima dolazi Crkva katolička u susret svojim vjernicima s kompozicijom.

2. Što je dakle kompozicija?

Pod kompozicijom u opće razumije se pogodba, kojom zakonita oblast dozvoljava dužniku, da se veći dio duga, koji bi se imao povratiti, pretvori u manji, a ostalo da dužnik sebi pridrži. Tako Ballerini¹. Kompozicija je oprost od duga podijeljen u ime Pape. „Compositio est debiti remissio auctoritate Summi Pontificis facta“, veli Noldin.² To je Compositio Apostolica, kojom Papa ili po njemu opunovlaštena osoba dužniku oprašta ili sav dug ili veći dio duga. Takova je kompozicija u porabi

¹ Opus theol. mor. ed. II. tom. 3. n. 387.

² De Praeceptis n. 520.

crkvenoj u dvostrukom slučaju. Prvi je slučaj, kad se ne zna tko je vlasnik stvari tugje, za koju se naime za izvjesno zna da je tugja, ali se ne zna čija je; isto vrijedi i u onom slučaju, kad je poznat vlasnik, ali se do njega ne može. Takove tugje stvari nepoznatog vlasnika zovu se *bona incerta*. Ako li pak netko duguje nekome nepoznatomu vjerovniku ili poznatomu doduše ali do kojega se ne može, takovi se dugovi zovu *debita incerta*. Budući da se u takovu slučaju ne može stvar ili dug vratiti vlasniku dotično vjerovniku, to se onda restitucija tako obavi, da se ili siromasima milostinja dade, ili u ine pobožne svrhe namijeni, ili — mora se moliti oprost od restitucije duga, a takav oprost zove se kompozicija.

Papa podjeljujući oprost od restitucije obično odredi, da se jedan dio duga u pobožne svrhe dade, a ostali dio oprosti. Da se pak nepoznatom vlasniku ili vjerovniku, koji na taj način trpi vremenitu štetu, donekle odšteta pruži na drugi način, podjeljuje mu oprost od vremenitih kazni — indulgenciju. Na taj način nepoznati vlasnik ili vjerovnik za stvar vremenitu dobiva blago duhovno; držaocu pako tugje stvari ili dužniku oprašta se dug na umirenje njegove savjesti, i napokon učini se nešto i u pobožne svrhe. Ovako eto običaje Crkva katolička mudro postupati promičući duhovno dobro svojih vjernika u ovim rijetkim i težim slučajevima.

Drugi je slučaj kompozicije, kad se Crkvi oteta dobra moraju povratiti. Dužnost restitucije crkvenih dobara nepravedno otetih, usurpiranih, konfiskovanih u prvom redu tereti državu, koja ih je otela, usurpovala, konfiskovala, a u drugom redu one privatnike, u čijih se ruku nalaze ta dobra, što su si ih izravno ili neizravno, posredno ili neposredno od države pribavili. U ovom posljednjem slučaju Papa podjeljuje oproste od restitucije ili samim vladama, vlastodržcima, ili pako privatnicima. U ovom slučaju ako katolička vlada moli kompoziciju i dobije od Pape oprost, onda je tim oprostom podijeljena sveopća amnestija, tako te je ne samo država slobodna od restitucije onih crkvenih dobara, što ih jošte posjeduje, nego i svi privatnici, koji su od države dostali se crkvenih dobara i sada ih jošte mirno posjeduju. Ako li pak privatnici mole kompoziciju, tada se ne podjeljuje općenito, već samo onima ili onomu, koji su se u tu svrhu na sv. Stolicu obratili. A podjeljuje se oprost od restitucije onih crkvenih dobara, što su ih ili sami usurpirali ili

kupili od države usurpatorice, koja si nije kompozicije isposlovala. Privatnici valja da svaki za sebe kompoziciju zatraže. Jedino u slučaju, da su do takovih crkvenih dobara došli *bona fide*, pa ako se uz to nagju i drugi uvjeti za preskripciju, naročito vrijeme zakonom propisano, onda ih već zakonita preskripcija rješava od dužnosti restitucije, koja in je u zakoniti posjed uvela.

3. Već se iz toga što je dosada rečeno vidi, da kompoziciju dozvoljuje u Crkvi katoličkoj Papa. Ali ne će škoditi, ako to pitanje pobliže promotrimo, pitanje naime o auktoru kompozicije. Pita se dakle: tko je vlastan na ovaj način otpuštati tugji dug? Jer svoj vlastiti dug, što mu ga dužnik duguje, može svatko oprostiti, kao što se u opće vlasnik može po volji odreći svojega vlasništva, premda ne bi svaki put bilo razborito, da to učini. Busenbaum¹ poziva se na Lessius-a² i Bonacinu³ tvrdeći, da je vlastan kompoziciju sklopiti biskup i papa. Za papu se to sa sigurnošću može tvrditi, ali za biskupa je dvojbeno. Jer 1. mnogi auktori, megju kojima i sv. Alfonso⁴ ne prihvaćaju to mišljenje. A 2. takav je običaj i praksa u Crkvi katoličkoj, da se u pitanju kompozicije valja obraćati na sv. Stolicu. A kad je općenita potreba i osobiti razlog, papa biskupima podjeljuje tu vlast posebnom ispravom. Osim običaja i praksa imade 3. i dublji razlog. Kako se naime razabire iz onoga, što je dosada rečeno o slučajevima, kada se kompozicija upotrebiti može, neznani vjerovnik, kojemu se samo dio duga i to manji vraća, ostaje prikraćen za ostali veći dio duga i tako trpi štetu. No tu štetu vremenitu obilno nadoknaguju oprost, što ih papa, i to jedino on, *ex thesauro Ecclesiae* podjeljuje. Na taj način postaje kompozicija opravdana, što se za vremeniti dug dobivaju duhovne blagodati oprosta. Onaj dakle može kompoziciju sklopiti, tko je vlastan s ovim blagom nebeskim upravljati, a to je papa. Osim toga tu se radi o crkvenim dobrima; no jedini papa, kao vrhovni upravnik cjelokupne crkvene imovine, vlastan je u ime Crkve kao vlasnice odreći se vremenitih probitaka; a da bude to odreknuće opravdano i pravedno, valja da se šteta vremenita nadoknadi dobrima ili probiticima višega reda. I doista po odredbi sv. Stolice svaki put se jedan dio pridjeljuje pobožnim zakladama, koje inače ne bi ništa dobile; ljudima se olakšava način restitucije,

¹ Medulla theol. mor. n. CXLIII.

² Tract. de iust. c. 10. d. 11.

³ Opera mor. q. ult. p. 2.

⁴ Hom. Apost. tr. XX. n. 69.

koja inače ne bi se nikada izvela; a osobita i najveća dobrobit duhovna jest to, što se prepriječuju mnogobrojni grijesi, kojih bi bez kompozicije bilo. Biskupi mogu dobiti tu vlast od pape i redovito ju dobivaju, ali to je *potestas delegata*. Papa pak ima *potestatem ordinariam*, koja izvire iz same njegove službe. Jedino dakle papi pripada takova vlast, a ne biskupima. Za to se ovaj postupak i zove *compositio Apostolica*.

4. Način pako, kojim se do te kompozicije dolazi jest dvostruk. Prvi je način: po buli t. z. *Cruciatae*. Još od vremena križarskih vojna postoji u Crkvi katoličkoj običaj, duhovnim dobrima, podjeljivanjem oprostâ i raznim povlasticama puk katolički poticati na dobra djela, ili ako ih već obavlja, nastojati da u dobru ustraje. Tako su n. pr. križari kao danas misijonari dobivali mnoge povlastice, oprostite, dispencacije, absolucije. Te su povlastice i kasnije ostale, premda su prestali oni divski bojevi. Bula *Cruciatae*, kojom su se podjeljivala ta duhovna dobra, postoji danas u krjeposti samo još u Španjolskoj i onim zemljama, koje su nekoč bile pod gospodstvom ove kraljevine. Zadnji dio te bule zove se *bullâ Compositionis*, jer se ondje govori o kompoziciji i nabranjanju taksative oni slučajevi, kad se može rabiti ta povlastica. Ti se slučajevi mogu svesti na pet razreda:

Prvi razred dotiče se dohodaka od crkvenih dobara, što ih netko nezakonito dobivao i uživao, te bi ih morao povratiti. Takovi su slučajevi: 1. kad nadarbenik ne moli časoslova i zbog toga dužan je dohotke od crkvenih nadarbina povratiti; 2. kad beneficijât na nezakonit način ugje u posjed svoje nadarbine i za to, kako govori koncil Trid., „non facit fructus suos“; 3. kad izopćeni klerik pobire plodove od nadarbine, kojih više nije vlastan pobirati, kako uči Lugo.¹

Drugi se razred dotiče legatâ i zapisâ. Kad n. pr. netko od krivo stečenog imetka na umirenje svoje savjesti zapiše neku svotu (n. pr. 2000 K) dobrotvornom zavodu ili uopće u pobožne svrhe, a zapisovnik zanemari kroz godinu dana potraživati svoj zapis, tada baštinik imade pravo sklopiti kompoziciju tako, da će n. pr. isplatiti polovicu zapisane svote, a polovicu sebi zadržati. Isto tako može se sklopiti kompozicija, ako se zapisovnici ne mogu naći nakon marljiva istraživanja.

Treći razred sadržaje one slučaje, kad se što dobiva po ugovorima, koji su s obje strane krivični: n. pr. kad sudac od

¹ De iust. disp. 21. n. 111.

jedne stranke prima mito pod uvjetom, da će izreći nepravednu osudu ili parnicu zategnuti na štetu protivničke stranke; ili kad odvjetnik prima honorar za obranu stvari, koja je i njemu i klijentu, koji honorar daje, poznata kao nepravedna; ili kad javni bilježnik ili koji mu drago javni činovnik primi mito, da učini nešto nepravedna u službenom svojem djelokrugu; ili ako svjedoci primaju mito, da lažno i krivo svjedoče; u tim i sličnim slučajevima s jedne i s druge strane ugovaratelja čini se krivica i nepravda, te prema tome krivično i nepravedno stečeno trebalo bi po pravici vratiti. Da se ne bi u navedenim slučajevima što krivo shvatilo, opaža de Lugo¹ dvoje: 1. ako se u ovakovim slučajevima sklapa kompozicija, to vrijedi samo za mito, t. j. za onaj novac ili u opće za cijenu, za koju se nešto nepravedna čini; ali ne vrijedi nipošto za štetu, koju je s takova postupka javnih službenika pretrpjela stranka; ta bo se šteta na svaki način mora nadoknaditi; 2. premda je vjerojatno mnijenje i već općenito poprimito, da se ono *post factum* zadržati smije, što je stečeno *ex contractu turpi*, ipak se može kompozicija zatražiti, pa i običaje tako bivati, a to na umirenje savjesti i za veću sigurnost, jer imade auktora, koji uče, da se mito svakako povratiti mora ili onomu, koji je cijenu dao ili siromasima.

Četvrti se razred odnosi na razne slučajeve: 1. ako javni bilježnici ili drugi javni činovnici za službene dokumente ili akte izmame ili prime više od zakonite takse; 2. ako se što krivo steče kod igre, bilo da je prevarom stečeno ili tim, što je vješt igrač igrao s onim, koji se ne zna igrati, ili je igrač prisilio drugoga da se igra itd. 3. ako netko hini da je siromak i tako izmami od drugih milostinju; 4. ako je netko štetu nanio drugome bilo u lovu, ili goneći blago, ili na drugi način, pa bi tu štetu morao da nadoknadi; 5. ako netko trgovanjem krivo steče, n. pr. da miješa vodu u vino ili da rabi krivu vagu ili krivu mjeru; 6. ako je netko lihvar ili je na drugi način u trgovini ili u službi svojoj krivično stekao — u svim tim slučajevima može biti kompozicija, ako se ne poznaje ona osoba, kojoj bi valjalo štetu naknaditi. — Napokon na peti razred spadaju slučajevi, kada netko tugju stvar drži, bilo da ju je našao, ili je kod njega ostavljena na čuvanje ili na porabu i slični slučajevi.

¹ De iust. disp. 21. n. 121.

5. Ovi se svi slučajevi kao i razredi izvode iz samih riječi bule, koja se zove *Cruciatae*. Ali, kako već spomenuh, nije ta bula u krjeposti više van u nekim samo krajevima. Ako se dakle ne možemo poslužiti povlasticom takove bule, onda preostaje drugi način, a taj jest: obratiti se na sv. Stolicu. Sv. Stolica takove kompozicije podjeljuje po oblasti, koja se zove *Poenitentiaria Apostolica*. Prije konstitucije Pija X. *Sapienti consilio* moglo se je rekurirati i na oblast „*Dataria Apostolica*“, ali sada stegnut je djelokrug ove oblasti liih na posao prigodom podjeljivanja sv. Stolici pridržanih nadarbinâ i na izdavanje potrebitih za to dokumenata.¹

Poenitentiaria Apostolica ili bolje *Poenitentiarius maior*, koji je glava te oblasti i dostojanstvom kardinal, imade po konst. Benedikta XIV. *Pastor bonus* (§ 24. i 25.) vlast sklapati kompoziciju a i opraštati od restitucije krivo stečenih dohodaka beneficijalnih i biskupskih crkava, kao i od restitucije kojih mu drago distribucija, kojim bilo načinom zlo stečenih in casibus occultis; jer kad bi u javnosti poznati bili pomenuti slučajevi, kad je dozvoljena kompozicija, nastala bi lako sablazan; u brzo bi se našlo ljudi, koji bi prigovarali sv. Stolici, krivo bi tumačili i prikazivali stvar u drugoj slici, samo da bar donekle opravdaju svoj postupak i mržnju spram sv. Stolice. — Zato nalaže zakon da se discrete t. j. ne svakomu jednako dozvoljava kompozicija i dosljedno po njoj oprašta od restitucije. — Nadalje da se dozvoljava pod uvjetom, da im se mjesto restitucije naloži milostinja, iniuncta eisdem poenitentibus erogatione eleemosynae, koji uvjet vrijedi i za siromashe, samo što se ovima nalaže dijeljenje milostinje prema silama njihovim pro eorum viribus. — Ako se pak radi o restituciji krivično otetih ili u posjedu držanih stvari, zahtjeva se osim toga, da su domini incerti (et casus occulti). Kad se kompozicija dozvoljava, oprašta se dio dugovine samim dužnicima kao siromasima, ali ne opet bezuvjetno, kao da tako mora da bude, već uvjetno: si eorum (dužnici) qualitate et ne-

¹ „Ad Datariam in posterum hoc unum tamquam proprium ministerium tribuitur, cognoscere de idoneitate eorum qui optant ad beneficia non consistorialia Apostolicae Sedi reservata; conficere et expedire Apostolicas litteras pro eorum collatione; eximere in conferendo beneficio a conditionibus requisitis; curare pensiones et onera quae Summus Pontifex in memoratis conferendis beneficiis imposuerit. (Sr. Const. *Sapienti consilio* III. 2.).

cessitate pensatis ita videbitur. Ostali dio dugovine ima se razdijeliti u pobožne svrhe ili siromasima, koliko je moguće, onoga mjesta, gdje se je počinila nepravda.

Primjećuje Ballerini¹ cum communiore doctorum sententia, da poslije kompozicije prestaje svaka dužnost restitucije etiam in foro conscientiae, pa makar se radiło o stvari, koje bi vlasnik mogao nadoći. Na sličan način biva to po zakonu građanskom, kad se nagje izgubljena stvar, a vlasnik joj se ne javi u zakonom opredijeljeno vrijeme. U tom slučaju zakon sam ili preskripcija čine posjednika vlasnikom. Tako i u prvom slučaju pošto je jednom oblast s opravdanih razloga podijelila oprost od restitucije u pretpostavci da se prijašnji vlasnik ne može naći, taj je akt oblasti valjan i onda, ako se slučajno u nepredviđeno vrijeme vlasnik faktično nagje.²

6. Pregijimo sada na glavni tema ovoga članka o kompoziciji, koja se tiče restitucije Crkvi katoličkoj otetih dobara.

Ovdje valja razlikovati dva slučaja, kad sama država sklapa kompoziciju sa Sv. Stolicom, i kada to privatnici čine. Ministarstvo, koje je provelo usurpaciju crkvenih dobara u državi, padne a nastupi ma i neposredno drugo novo, Crkvi katoličkoj većma sklono i prijateljsko. Ljudi na vladi kao katolici ne mogu odobriti nezakonito djelo, a *status quo ante* nije više moguć. Ne preostaje ino nego nagoditi se s Crkvom kao vjerovnikom — zamoliti kompoziciju. Crkva pako katolička poradi spasenja dušâ te za volju mira i sloge sa državnom vlasti ne ustručava se pristupiti k nagodi — sklopiti kompoziciju. Više bo joj na srcu leži duhovno dobro svojih sinova, nego li vremenita vlastita dobrobit. Tako je već papa Julije III. za vladanja kraljice Marije poslao u Englesku kardinala da Poli kao svoga legata, da provede izmirenje države s Crkvom.³ U listu svojem od 28. juna 1554. podjeljuje papa svojemu legatu vlast „cum quibuscunque bonorum ecclesiasticorum tam mobilium quam immobilium in praefato regno possessoribus seu detentoribus, pro quibus ipsa serenissima regina Maria intercesserit, de bonis per eos indebite detentis, arbitrio suo, auctoritate Nostra tractandi, concordandi, transigendi, et cum eis, ut... in posterum retinere possint, dispensandi...“ Kasnije je papa Klement II. u listu od 10.

¹ Opus theol.-mor. I. c.

² Noldin, de Praeceptis n. 521. 2. b. — Lehmkuhl, I. n. 1024.

³ Sr. Ballerini-Palm. vol. 3. n. 395.

novembra 1712. na Augusta II., kralja poljskoga i izbornika saskoga, obećao kondonaciju svim onim posjednicima crkvenih dobara u Saskoj, koji od krivovjerja pregju na katoličku vjeru. U XIX. vijeku znademo da je papa Pijo VII. sklopio kompoziciju 15. jula 1801. s vladom konzula Napoleona. Prema toj kompoziciji oslobođeni su od restitucije Crkvi otetih dobara svi oni, koji su ta dobra od države kupili;¹ a na razne dvojbe odgovorila je S. Poenitentiaria 20. marta 1818., da su ta dobra odsele u potpunom vlasništvu sadašnjih posjednika. Kasnije, breveom od 20. oktobra 1821. protegnuo je Pijo VII. kompoziciju i na ona Crkvi oteta dobra, koja su se još nalazila u rukama države, a vlada je na se uzela dužnost davati biskupima i župnicima njihovu stališu pristojno uzdržavanje. — Takovu kompoziciju sklopio je isti papa s kraljevinom obiju Sicilija 16. februara 1818. gledom na dobra, koja je država Crkvi otela i kasnije (prije godine 1818.) otugjila, dok su ostala dobra, što ih je država u svojoj ruci držala, Crkvi povraćena.²

Isto tako podijelio je papa Leon XII. 14. maja godine 1828. kompoziciju za cijelu Sardiniju,³ a Pijo IX. godine 1851. 26. marta za Španjolsku.⁴

Iz novijeg vremena ima takogjer slučajeva kompozicije. Nadbiskupiji Kölnskoj, Trierskoj i Münsterskoj podjeljena je godine 1891, kondonacija — u koliko nema mjesta zastari — za ona dobra crkvena, što ih je nekoć — do konca 1814. — francuska vlada okupirala na lijevoj obali Rajne, a dosad se nalazila u rukama privatnika.⁵ Ova je kondonacija godine 1894. protegnuta bila na cijelo kraljevstvo Prusko gledom na sva sve do konca godine 1824. sekularizovana dobra crkvena, koja se sada nalaze u rukama privatnika.

7. Noviji slučaj datira iz druge polovice prošloga stoljeća, kad je naime kralj Pijemontski Viktor Emanuel oteo (1870.) papinsku

¹ Nussi, *Conventiones*, pag. 141. „Sanctitas Sua pro bono pacis, felicitate religionis restitutione, declarat eos, qui bona Ecclesiae alienata acquisiverunt, molestiam nullam habituros neque a se, neque a Romanis Pontificibus successoribus suis, ac consequenter proprietatem eorundem bonorum, reditus et iura iis inhaerentia immutabilia penes ipsos erunt, atque ab ipsis causas habentes.“ — Sr. takogjer konkordat od 16. septembra 1803. kod istoga Nussi, pag. 145.

² Nussi, pag. 182.

³ Noldin, n. 522. 2. c.

⁴ Nussi, pag. 296.

⁵ Noldin, l. c. f.

državu t. z. patrimonium Beati Petri. Nije od potrebe navoditi historijski razvitak te otimačine, niti je to svrha ovoga članka. Nego razmotrimo odmah, kako se je ponijela pri tom Crkva. U ovom slučaju nije bilo kompozicije izmeđju Crkve i države, jer službena Italija nije nikada ni pokušala da zatraži kompoziciju. Preostaje dakle da pojedinci to učine, svaki za sebe, dok bi državna oblast mogla to učiniti za sve svoje podanike. U svojim odgovorima i rješidbama crkvena oblast načelno razlikuje posjednike dobara gibivih i negibivih. Glede onih prvih ostavlja im posjed, ali im nalaže, da dadu milostinju onim pobožnim mjestima, (samostanima itd.) kojima su oteta dobra prije otimačine pripadala, ako su kupili pomenuta dobra za cijenu, koja je po sudu biskupa ili ispovjednika manja od obične pravedne cijene. Radi li se o dobrima nepotrošnim t. j. koja se mogu sačuvati, ili o pokućtvu, sv. posugju, posjednik takovih dobara trebalo je da se obrati svaki na svoga Ordinarija, koji su od Penitencijarije dobili povlasticu podjeljivati kondonaciju doduše, ali pod uvjetom 1. da predadu Ordinariju popis predmetâ, koje posjeduju; 2. da se izjave spremnima povratiti kadgod bilo te predmete crkvama ili pobožnim mjestima, kad im se plati cijena, za koju su ih stekli, drugim riječima imadu biti spremni pristati na prekup ili otkup tih predmeta; i 3. megjutim treba da nastoje, da ta dobra ne dogju u porabu profanu, već u porabu drugim crkvama i bogomoljama. Jedino ako bi stvar kupljena vrijedila više od 500 škudâ, onda je taj slučaj iznimka, koja zahtijeva posebno rješenje.

Bilo je naime postavljeno pitanje: Utrum absolvi illi posint, qui bona ecclesiastica mobilia acquisiverunt quidve illis iniungendum?

Odgovor je glasio: *Affirmative*, t. j. može im se dati odrješenje od grijeha, ali „imposita illis aliqua eleemosynâ in favorem locorum piorum, ad quae dicta bona pertinebant, quatenus emerint pretio, quod iudicio Ordinarii seu confessarii fuerit minus iusto. At si agatur de rebus, quae non sint usu consumptibiles, seu quae servando servari possint aut de supellectilibus et vasis sacris, imponatur poenitentibus obligatio quam primum recurrenti ad loci Ordinarium, ad hoc ut super iisdem rebus provideat iuxta Indultum ipsi Ordinario a S. Poenitentiarum concessum.“ Taj pako indult sadržavao je „ut teneantur emptores harum rerum elenchum Ordinario tradere et parati

sint eas quandocunque ecclesiis seu locis piis, recepto soluto pretio, restituere et curare pro viribus, ut eae in usus aliarum ecclesiarum seu oratoriorum transferantur, nec in usus profanos assumantur.“

Ako li se radi o nekretninama, onda je postupak stroži, onda nema kompozicije ni kondonacije, već se dopušta posjednicima uživanje uz nekoje ograde. Na pitanje naime: Utrum et quomodo absolvi illi possint, qui acquisiverunt aut possident bona ecclesiastica immobilia a fisco (vulgo demanio) vendita? Odgovor glasi: Poenitentes, qui detinent huiusmodi bona, non esse absolvendos, nisi prius loci Ordinario aut aliis viris ecclesiasticis, ab ipso Ordinario pro sua prudentia per dioecesim designandis, consignaverint syngrapham ab eis subscriptam seu coram testibus subsignatam eidem Ordinario quamprimum transmittendam ac caute in cancellaria dioecesana aut alibi custodiendam, qua sequentibus obligationibus seu conditionibus se suosque heredes et successores subicere declarent:

1. Retinendi eadem bona ad nutum Ecclesiae eiusque mandatis subinde parendi;
2. Conservandi eadem bona et rem utilem in eis gerendi;
3. Adimplendi pia opera iisdem bonis adnexa;
4. Subveniendi ex fructibus ipsorum bonorum personis seu locis piis, ad quae de iure pertinent;
5. Monendi heredes et successores per syngrapham subscriptam de huiusmodi obligationibus, ut et ipsi sciant, ad quid teneantur.

To su eto uvjeti, što ih je crkvena oblast zahtijevala od držalaca crkvenih nekretnina u Rimu i po cijeloj nekadašnjoj papinskoj državi. Gotovo iste uvjete stavljala je onima, koji su crkvene nekretnine uzimali u najam ili nasljedni zakup.¹ Nema dvojbe, da je Sv. Stolica i u ovom slučaju bila vlasna kompoziciju dozvoliti glede nekretninâ. To bo su dobra crkvena, odregjena doduše za bogoslužje i uzdržavanje službenikâ bogoslužja, ali nad kojima vrhovnu upravu izvršava crkvena oblast. Zdrav razum razabira, da može katkada biti bolje, da se ta dobra napuste, ako to ište slava Božja i dobrobit Crkve. Ali suditi o tom kao i odregjivati s tim, što je vlasništvo Crkve, pravo je rimskoga Pape. Ako tko dakle želi kompoziciju sklopiti, valja da se sam obrati na svetu Stolicu.

¹ Sr. o tom Ballerini-Palmieri l. c. i vol. XII. in Appendice.

8. Napokon imademo slučaj u najnovijoj povjesti Crkve prigodom rastavnog zakona u Francuskoj. Vlada je, kako je poznato, usurpirala i na javnoj dražbi prodala dobra samostanâ i redovâ. Privatnici su ta dobra pokupovali, budući da im se pružila krasna prilika da dogju do imetka bez novaca ili jeftino barem. Nevjerojatna je upravo lakoumnost franc. činovnika,¹ kojom su obavljali dražbu tih dobara, a još veća se pokazala lakomost kod kupaca. Mnogi od ovih išli su jedino za dobitkom, te su jeftino na javnoj dražbi kupljeni posjed prvomu boljemu nudiocu preprodali, tako te je većina tiju dobara u drugim i trećim i daljnjim rukama.

U ovoj stvari dva su dokumenata od važnosti. Prvi je okružnica državnoga tajništva biskupima Francuske, u kojoj im se javlja, što mogu a što ne mogu u sadanjim teškim prilikama Crkve u Francuskoj. Drugi je dokument okružnica S. Poenitentiariae biskupima Francuske, kojom se blaži postupak svete Stolice obrazlaže i tumači. Pogledajmo najprije prvi dokument.

U okružnici državnoga tajnika veli se odmah u uvodu, da se je sv. Otac uzevši u obzir prilike, u kojima se sada baš nalazi Crkva katolička u Francuskoj, a sa željom da promakne duhovno dobro vjernika u pitanju otugjivanja crkvenih dobara, udostojao ovlastiti biskupe francuske, da mogu:

A. što se dotiče negibive imovine:

1. pristupiti k pravednoj kompoziciji kako s vjericima, koji su negibiva dobra Crkvi oteta bez dozvole njezine kupili, ili kupljena prodali; tako i s njihovim baštinicima i nasljednicima. Pri tom valja da se drže ovih propisâ:

1. Ordinarij neka u sporazumu s drugim interesovanim Ordinarijima postupa i s privolom kako onih, koji po kanonskom zakonu predstavljaju dotične pobožne institute, tako i onih, u kojih su korist po kan. zakonu utemeljeni.

2. Da kompozicija bude pravedna, neka imaju pred očima:

a) realnu vrijednost zemljišta, koju ovo imade u vrijeme, kad se kompozicija sklapa;

b) cijenu, za koju je negibivo dobro kupljeno;

c) sadanje stanje dotičnika, koji kompoziciju traži;

d) da li su se dotičnici na štetu Crkve obogatili;

e) terete, koji su sa zemljištem skopčani, ako ih ima, i to ponajpače valja pred očima imati.

¹ Najnoviji je slučaj sa likvidatorom Duez-om, koji sam priznaje, da je pronevjerio 5 mil. franaka.

3. Blaže mogu postupati u slučaju, ako je cijena uplaćena bez krivnje kupca veća od sadanje vrijednosti zemljišta; i onda kad se radi o baštinicima onih, koji su dobra crkvena nepravedno doduše stekli, ali su u druge pobožne svrhe fundaciju učinili ili ovoj pripomogli.

4. Kad se radi o zemljištu, na kojem je sagrađena crkva, ili ako se radi o gibivim svetim stvarima, Ordinarij neka opomene dotičnike na dužnost, koja ih veže, da učine što mogu, prema uputi povremenoga Ordinarija, da se svete zgrade i hramovi uzdržavaju, a svete stvari da se nikad ne dopuste obratiti ili opredijeliti u porabu profanu, i tu dužnost da svojim baštinicima i nasljednicima doličnim načinom do znanja stave.

5. Novčane pako svote, što se dobiju po kompoziciji, makar i neznatne bile, neka sam Ordinarij što prije i što sigurnije može na korist pobožnog zavoda, kojemu po pravu pripadaju, obrati u vrednosne papire nevinkulovane, koje strukovnjaci priznavaju kao sigurne i čuva ih, dok sv. Stolica drugačije ne odredi; neka ih ne otuguje bez njezine dozvole, neka ih ne mijenja u druge vrednote, osim ako prijeti nužda, a vremena nema upitati sv. Stolicu.

Ako li napomenute svote pripadaju pobožnom zavodu druge biskupije, imadu se poslati Ordinariju iste.

Ako li pripadaja redovima ili redovničkim družbama, zahtijeva se za svaki pojedini slučaj dozvola sv. Stolice, da se njima predadu.

Ako li pripadaju pobožnom zavodu, koji je već dokinut, ili crkvi, u kojoj se služba Božja ne može više obavljati, Ordinarij neka upotrebi kamate od dotičnih svota u drugu pobožnu svrhu, naročito za crkve, siromašne svećenike i klerike, kako bude najbolje znao, ali se ipak moraju služiti sv. mise i ostale molitve obaviti, ako su odregjene.

6. Pismeni dokumenat o obavljenoj kompoziciji nikomu neka se ne uručuje; ako li bude tko zahtjevao, biskup može onima, s kojima je obavio kompoziciju samo to u pismu izjaviti: da su dotičnici oslobogjeni i odrješeni od svake obveze u savjesti spram Crkve poradi dotičnog zemljišta ili drugog negibivog predmeta.

7. Ordinarij može pripustiti na kompoziciju i one vjernike, koji su si po zakonu gragjanskom revindikacijom ili otkupom (action en reprise, en revendication, revocation ou en

résolution) na svoju vlastitu korist prisvojili dobra, bilo nepokretna ili pokretna, Crkvi darovana uz obvezu da izvrši stanovite pobožne zapise, kolikogodputa ta prisvojena dobra ne mogu se u cijelosti Crkvi povratiti.

Osim toga mogu francuski biskupi:

II. ili sami ili po drugoj sposobnoj crkvenoj osobi, koju valja u svakom pojedinom slučaju *ad hoc* subdelegovati, one koji odrješenje mole, a krivci su dosada spomenutih čina, poklen su kompozicijom stvar uredili prema onomu što je prije rečeno, apostolskom (papinskom) vlašću odrješiti od cenzurâ i inih crkvenih kazni, u koje su poradi te krivnje ma kako upali, naloživši im prikladnu spasonosnu pokoru i obvezatnost da poprave sablazan, kako bude najbolje moguće prema razboritom sudu odrješitelja.

Ako zbog siromaštva nekoji ne bi mogli kompozicijom stvar urediti, moći će se odrješiti uz uvjet, da Crkvi udovolje, kada do većega imetka dogju, a megjutim da uklone sablazan.

Isto tako i oni (mogu se odrješiti) koji ne mogu odmah isplatiti ono, što bi ih po kompoziciji išlo, ako se obvežu, da će to u svoje vrijeme učiniti, a megjutim ako uklone sablazan.

Ordinarij neka opomene ispovjednike, da kad ih pozovu k bolesnicima na smrtnoj postelji, a krivci su prije spomenutih grijeha, da ih na razborit način potiču na kompoziciju; ako li se pak ova postići ne može, bilo da više nema vremena ili poradi drugih pametnih razloga, dosta je ako bolesnik to baštinicima naloži ili ozbiljno obeća, da će on to obaviti, kad ozdravi, a megjuto sablazan ukloni.

Ordinarij može opunovlastiti ispovjednike, koji su mu dobro poznati, da u korizmi, ili kad su misije, ili kad treba obaviti uskrsnu sv. pričest, odrješe i one, koji kompoziciju ne mogu odmah da obave, samo ako ovi ozbiljno obećaju, da će se u roku od dva mjeseca iza dobivena odrješenja obratiti na Ordinarija i zamoliti kompoziciju, a megjuto popraviti sablazan.

Ordinariji francuski mogu osim toga:

III. dozvoliti vjernicima, da mogu valjano sticati dobra crkvena, ako ne bude sablazni i pod uvjetom, ako odmah pristupe kompoziciji, kako je gore razloženo.

Ako se radi o dobrima, koji pripadaju redu ili redovničkoj družbi, zahtjeva se privola starješinstva iste družbe.

Njegova Svetost izuzimlje ipak crkve, sjemeništa, biskupske i župničke kuće, i kad bi se one imale kupiti, valja se u svakom pojedinom slučaju obratiti na sv. Stolicu.

Ordinarij može dozvoliti (dapače neka nagovara) da se oni vjernici, koji po zakonu građanskom imaju to pravo, posluže revindikacijom ili otkupom (action en reprise, en revendication, ou en resolution) za to da se uzmognu izvršiti pobožne zaklade prema volji zakladatelja. Podjeljuje se pako Ordinariju vlast, da moliteljima djelomično oprostite dobra otkupljena, kadgod se osobite prilike u kojem slučaju pomole, koje po razboritom sudu istoga Ordinarija to zahtjevaju.

Napokon mogu francuski Ordinariji:

IV. dopustiti onima, koji imaju dobra crkvena kakova mu drago opterećena pobožnim legatima ili sv. misama, da mogu te terete otkupiti stanovitom svotom, od koje će godišnji kamati odbacivati dovoljno sigurnog dohotka, da se ti isti tereti u cijelosti izvrše. Ako li pak bude potrebno, da se podijeli oprost bilo cjeloviti ili djelomični, ako onim dužnostima ne bude udovoljeno, ili redukcija za budućnost, bilo na neko vrijeme ili za uvijek, i to će Ordinarij moći učiniti, ako promisli i pretese sve prilike i razloge.

B. Što se tiče pokretnih stvari i najma te zakupa.

Sv. Otac podjeljuje spomenutim Ordinarijima još i ovu vlast, kojom se mogu slobodno služiti ili sami ili po generalnom vikaru, ili po drugim sposobnim crkvenim osobama, koje valja da budu specijalno *ad hoc* subdelegovane, pa i habitualno:

I. Dopustiti vjernicima, da mogu slobodno kupiti ljetinu, plodove, i druge pokretnine i koje bi se megju pokretnine imale ubrojiti, pripadajuće crkvama ili pobožnim mjestima, a od vlade usurpovane, ako na razborit način uklone sablazan, i udijele naročito u prilog onim crkvama i osobama, čije su one stvari bile, nešto milostinje, koju milostinju valja da opredijeli Ordinarij ili njegov subdelegat, u koliko su kupili za cijenu, koju Ordinarij ili njegov subdelegat smatra manjom od pravedne cijene; ali pod uvjetom, da, ako se radi o stvarima nepotrošnim t. j. takovim da se mogu sačuvati, imaju kupci predati Ordinariju popis tih stvari i biti pripravn i u svako vrijeme povratiti ih crkvama i pobožnim mjestima uz primitak cijene što su je platili; a megjutim treba da se pobrinu, da se pokućstvo, sveto

posugje i druge porabne stvari prenesu u porabu drugih crkava i da se ne upotrebe u profane svrhe.

II. Pod istim uvjetima kao gore mogu Ordinariji, podijelivši im prije odrješenje i naloživši im spasonosnu pokoru, priteći u pomoć i onima, koji su takove stvari već kupili.

III. Dozvoliti vjernicima, da mogu dobra crkvena, što ih je država posvojila, pa ma i od onih, koji su ih od vlade nabavili bez dozvole Sv. Stolice, u najam uzeti ili iznajmljena zadržati, uz uvjet da im se naloži dati neku milostinju u prilog onim osobama ili crkvama, kojima ta dobra po pravu pripadaju, u koliko su ih u najam uzeli za cijenu, koju Ordinarij ili njegov subdelegat drži manjom od pravedne cijene, i da im se naloži obvezatnost, da će prema uputi Ordinarija po mogućnosti sve učiniti da se te stvari sačuvaju, naročito svete zgrade i hramovi, što su onim dobrima pripadali, te uz uvjet da prije toga dobiju odrješenje od grijeha uz spasonosnu pokoru, u koliko su nedozvoljenim načinom u zakup uzeli ta dobra, i da su uklonili ili popravili sablazan.

Akoprem bi bilo najvećma poželjno, da se ovi najmovi uglave na kratko vrijeme, to ipak Njegova Svetost izjavljuje, da ne smeta, ako se po zapovijedi vlade ili iznajmitelja najam sklopi i na više od tri godine, ali ipak manje od deset godina.

Sv. Otac hoće, da se ne smije dozvoliti da se crkve, sjemeništa, biskupski i župnički dvorovi iznajmljuju osim u slučajevima nužde i očevidne koristi po Crkvu.

To je eto opširna uputa, koju je sv. Otac preko svojeg državnog tajnika upravio na francuski episkopat okružnicom od 24. Septembra 1907. godine,¹ u kojoj se okružnici upravo očinskom skrbi obazire na sve moguće slučajeve, na raznovrsne načine, kojima se pravo Crkve povrijediti može, na sve gotovo rane, koje si vjernici nepravednim sudjelovanjem kod otimačine crkvenih dobara sami svojoj duši zadavaju. I ne nabrajaju se te rane kano s počitavanjem nekim ma i zaslužnim djeci nevjernoj i neposlušnoj, već poradi toga, što nije za svaku ranu jedan lijek; vrhovno je načelo, kojemu je sve podregjeno, da se duša spasi, kojoj, kad je u pogibli, imade se pomoći svim mogućim sredstvima. Budući da se dobra duhovna, dobra višega reda, dobrima vremenitim ni isporučiti ne mogu, što se vri-

¹ Sr. Acta Pontificia. 1908. str. 178. sl.

jednosti tiče, to se ne treba niko čuditi, što se Crkva za volju duhovnih dobara najpripravnije odriče zemaljskih i upravo velikodušno oprašta držaocima crkvenih dobara i podjeljuje im potpunu amnestiju. Jedino u slučaju, kad je osim prava Crkve povrjugjeno i pravo trećega, onda nastoji Crkva, da se to pravo trećega obezbijedi što je bolje moguće, i gdje božanski zakon zahtjeva, da ne bude sablazni, tu i Crkva zahtjeva, da se počinjena sablazan popravi.

9. Pogledajmo i drugi najnoviji dokumenat o kompoziciji. To je okružnica sv. Penitencijarije biskupima francuskim izdana pred godinu danâ 16. januara 1909.¹ Kako već spomenuh, ta je poslanica upravljena *Venerabilibus in Christo Patribus Galliae Ordinariis*, koje duhovna oblast pišući im po primjeru sv. Pavla i drugih apostola pozdravlja riječima *salutem et sinceram in Domino caritatem*. U uvodu se ističe u jednu ruku postojanost i odvažnost, kojom je sv. Otac Papa Pijo X. ustao na obranu prava Crkve, a nepravedne zakone u Francuskoj (misli se na rastavni zakon) odsudio. A u drugu ruku ističe se *suprema lex et ultimus finis — salus animarum*, za koji je sv. Otac najvećma zabrinut i kojemu valja *terrena omnia subordinari*, tako te je Pijo X. pružio sjajan dokaz ljubavi Kristove — za koga je pisao prorok Izaija,² da će biti nenatkriljivo blag i obziran s grješnicima — odredivši, da se ima nemoći slabih što je moguće više oprostiti, samo da se grješnici uzmognu navratiti na put spasenja vječnog. Taj dokaz svoje blagosti spram grješnikâ jest okružnica prije navedena od 24. Sept. 1907., kojom je, kako već bje razloženo, podjeljena biskupima Francuske vlast u prilog onih, koji žele ili da im se oprostí grijeh, što su Crkvi oteta dobra išli kupovat, ili da smiju takova dobra zadržati.

No budući da bi taj dokaz blagosti Kristova Namjesnika mogao slabe smutiti, da bude bolje jasno, što je tim sv. Otac hotio i da svi jednako tu vlast i tumače i u praksi upotrebljuju, to je on — sv. Otac — naložio svojem vrhovnom duhovnom sudištu za nutarnjost — *pro foro interno* — koji se zove *Sacra Poenitentiaría* — da biskupima francuskim saopći nekoje upute u toj veoma važnoj stvari.

¹ Sr. Acta Apost. Sedis 1909. str. 239. sl.

² Is. 42., 3. „calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet.“

I doista mogao bi tkogod misliti, da se ovakovom kompozicijom prava Crkve gaze i ukidaju. No tomu nije tako. Jer prvo, ovom kompozicijom ne pogoduje se nipošto poglavitim otimačima t. j. onima, koji su početnici nepravednih zakona, krepošću kojih bje izvedena otimačina i otugjenje crkvenih dobara. A drugo ovom kompozicijom ne samo da se ne priznaje ni ne prikriva dužnost potpune restitucije od strane nepravednih držalaca, nego se upravo ta dužnost pretpostavlja i Crkvi priznaje potpuno pravo zahtjevati restituciju. Jer baš to, što netko blagohotno nagodom oprašta djelomično neku tražbinu pokazuje, da je u njega vlast slobodno raspolagati po volji onom stvari; a tko nagodu moli ili makar samo prihvaća, svoj dug očito ispovijeda i priznaje.

Upozoruje stoga spomenuta oblast — *S. Poenitentiaria* — da se valja čuvati, e se ne bi možda strožim postupkom u ovoj stvari vrhovna vlast rimskoga Pape kanoti suzila i da se povrh toga ne bi išlo bezbošcima na ruku, koji za tim idu, da se duše za uvijek upropaste. Mnogo li imade ljudi u Francuskoj, koji još imadu vjere a ipak se ne skanjivaju uzeti Crkvi oteta dobra. Kad budu ovi osjetili svu strogost kazni i obveza, preplašeni tom teškoćom, voljet će u grijehu trunuti, nego udovoljiti pravednim tužbama sv. Crkve. A i to se može dogoditi, da rogjaci ili baštinici onih, koji su na umoru, ne će htjeti na zahtjev prizvati svećenika, od straha da ne bi na njegov nagovor bolesnik dao se sklonuti na dužnu restituciju; i tako bi mnogi kukavno premislili bez odrješenja a na veliku sablazan drugima. Dok se po blagoj kompoziciji pomaže i duhovno dobro slabih i šteta se Crkvi barem donekle nadoknagjuje, i veća je nada, da će i okorjeli laganim načinom pomirbe potaknuti prije ili kasnije pokajati se i popraviti.

Napokon svrha kazni nije samo to, da se zločin kazni, nego da se krivac popravi.

Potvrđuje se napokon i primjerima, da je Crkva i inače tako postupala, kako smo naveli tijekom ove radnje.

Posebna pravila, dodaje *S. Poenitentiaria*, kojih se valja držati, kad se kompozicija dozvoljava, jasno su opredijeljena u pismu papinskog državnoga tajnika, (koja smo gotovo doslovce naveli). tako ne treba nikakova razjašnjenja. Ako li se ipak u praksi dogodi kakova dvojba, slobodno je obratiti se na ovu.

istu oblast, koja će svakomu pojedincu bezodvlačno udovoljiti.

I tako je eto ovaj poseban razlog, koji od restitucije ispričaje, na temelju dokumenata sv. Stolice objašnjen i razložen, e da se i tim nov dokaz pruži o njezinoj blagosti i materinskoj ljubavi spram neposlušne djece svoje, te njenog kraljevskog veduša, mudrosti i dobrote.

